

Goede Wetenschap als preventie van slecht en frauduleus onderzoek

Kees Schuyt

Brussel, 28 oktober 2015

Ontmoetingsdag wetenschappelijke integriteit VCWI

1. Inleiding

Allereerst wil ik U dankzeggen voor deze uitnodiging om hier vandaag een bijdrage te leveren. Misschien verwacht u van mij dat ik U precies zal vertellen welke regels en praktijken ten aanzien van wetenschappelijke integriteit in Nederland zijn ontwikkeld en voor de Belgische universiteiten wel of juist ten voorbeeld zouden kunnen worden gehouden, maar daar zie ik van af. Hooguit kunnen deze praktijken in de discussie worden opgevraagd. Het aan mij opgegeven onderwerp van deze dag was “productie en preventie”, waarvan ik het begrip preventie goed kon plaatsen, maar minder goed het begrip productie. Productie van wat? Van goede of slechte onderzoekspraktijken of productie van normen die gelden voor wetenschappelijk onderzoek? Of gaat het om de vraag hoe aloude normen – geen plagiaat, geen fabuleringen, geen manipulaties van data - worden gecodificeerd, dat wil zeggen, een geldige, geopenbaarde, juridische basis krijgen. Of over de vraag hoe nieuwe normen thans worden opgesteld. Interessant voor beide soort normen, oud en nieuw, is dat in Nederland, zoals in de meeste landen, de normen zijn gecodificeerd door een heel kleine commissie (in Nederland van 5 Rectores, een ethicus en een secretaris) en nieuwe normen werden toegevoegd (in 2012 en 2014), eveneens door een hele kleine commissie, die daarna deze normen – zonder discussie of inspraak - oplegden aan de gehele universitaire gemeenschap. De meeste onderzoekers aan de Universiteit kenden of kenden die Nationale Code niet en ze waren er ook niet in geïnteresseerd om ze te leren kennen, totdat er ... in de eigen omgeving een ongeluk in de vorm van ernstig wangedrag plaatsvond. Zo had de Universiteit van Tilburg geen Reglement, geen integriteitscommissie, geen Ombudsman of Vertrouwenspersoon, totdat de Stapel-affaire aan het licht kwam.

De Technische Universiteit Eindhoven deed het anders: gedurende één jaar werd aan alle afdelingen en onderzoeksinstituten gevraagd welke normen van goed wetenschappelijk gedrag (een Code) voor hun eigen afdeling/instituut/universiteit zouden dienen te gelden. Na een jaar van goede discussies kwam er een interessante, maar niet erg onverwachte Universitaire Code uit, die in elk geval gekend was bij en gedragen werd door de universitaire gemeenschap. Impliciet deed men hierbij aan een hele originele

en interessante vorm van preventie van fraude en ander wangedrag, want de Socratische stelregel, als je weet wat goed is, doe je ook het goede, gaat ook op in de wetenschap. Het enige nadeel van deze Eindhovense methode is, denk ik, dat de meeste onderzoekers vonden dat ze te veel van hun eigenlijke werk werden afgehouden. Wetenschappelijke integriteit is geen geliefd onderwerp in Academia, er rust een zeker taboe op, het zijn vaak onaangename zaken, die we het liefst aan de bevoegde bestuurders overlaten. De naam en faam echter van de universiteiten die deze bestuurders vertegenwoordigen, wordt gemaakt of gebroken door diezelfde wetenschapsbeoefenaren, die zich niet al te zeer bekommeren, maar veel meer haast en interesse hebben in hun in te sturen (submitted) artikelen, hun H-index en hun promoties.

Het programma van vandaag staat echter vooral in het teken van promotie en preventie, het gaat om de preventie van besmette of qua integriteit betwiste promoties. Dan gaat het over het gedrag van jonge onderzoekers en onderzoeksters uit een groot arsenaal aan vakgebieden en sterk groeiende interdisciplinaire velden van wetenschap. Om deze reden heb ik als titel van mijn voordracht genomen: "Goede wetenschap als preventie van slecht en frauduleus onderzoek". Want het is mijn vaste overtuiging geworden, na negen jaar werkzaam te zijn geweest als voorzitter van de Nationale Integriteitscommissie en na talloze beoordelingen van beweerde, vermeende en echte fraudegevallen, dat de beste preventie van wetenschapsfraude nog altijd is en blijft goede en welbewuste wetenschapsbeoefening en een inspirerend onderzoekklimaat. Niet hoeveel productie van wetenschappelijke artikelen wordt geleverd is daarbij het belangrijkste, maar de kwalitatief nieuwe inzichten die onderzoek produceert. Om deze reden begin ik mijn bijdrage over preventie niet met een analyse van het begrip integriteit – zoals ik vaak deed – noch met het vertellen over enkele spectaculaire fraudegevallen, die altijd wel aandacht trekken, maar uit het oogpunt van preventie weinig waarde hebben: de meeste zijn te gek voor woorden, zoals de Stapel-fraude of de Boldt-case in Duitsland, die 95 artikelen publiceerde met gefingeerde data. Nee, ik wil nu een proberen bij de hoofdzaak te beginnen: wat is goede wetenschap en hoe vorm je of produceer je, als afdeling, of als universiteit, een zodanig onderzoekklimaat, dat de mogelijkheid tot of zelfs de gedachte aan wetenschapsfraude niet ontstaan. Daarna contrasteer ik deze korte schets van goede wetenschap met frauduleuze en slechte wetenschap – en het verschil daartussen, vervolgens ga ik in op 6 manieren van overdracht van goede en slechte manieren van wetenschap aan de jongere generaties – bij wijze van preventie – en ik eindig met een pleidooi voor een fair trial voor al degenen die terecht of ten onrechte worden beschuldigd van wetenschapsfraude. Ook hier hebben de zaken in Nederland, die ik van nabij heb mogen beoordelen, mij het

inzicht bijgebracht dat bescherming tegen valse aantijgingen, mogelijk geworden door de mooie nieuwe klachtprocedures, grote aandacht van de bestuurders en van de integriteitscommissies verdienen.

2. Wat is goede wetenschapsbeoefening?

Dat is natuurlijk een notoir lastig te beantwoorden vraag, nog moeilijker is de vraag of en hoe kwalitatief goede wetenschap te meten is. Methoden van kwaliteitsmeting vormen hét probleem thans van de wetenschappelijke en de universitaire gemeenschap. Wetenschappelijk is het moeilijk om vast te stellen wat echt een nieuwe doorbraak betekent in onderzoek, universitair is het moeilijk om vast te stellen op grond van welke criteria goede onderzoekers/-sters kunnen worden aangesteld en bevorderd.

Naar mijn mening is de kwaliteit van wetenschappelijk werk aanwijsbaar, indien men tenminste de moeite neemt om zich goed te verdiepen in de te beoordelen artikelen/boeken/onderzoekverslagen. “Onderzoek van hoge kwaliteit is onderzoek dat beter onderzoek ten gevolge heeft, dat wil zeggen dat het het terrein van kennis op een bepaald gebied verbreedt. Dat kan zowel voor kennis op een zuiver wetenschappelijk onderwerp zijn, maar ook kennis op een maatschappelijk gebied. Het moet niet versmallend zijn; het moet natuurlijk voldoen aan strenge eisen van wetenschappelijke normen, er moet kennis van de relevante literatuur aan ten grondslag liggen, het moet goed gefundeerd zijn, consciëntieus uitgevoerd. Het mag speculatief zijn, maar niet te erg, en het dient met zorg te worden uitgevoerd”. Dit was de mening van een eminent onderzoeker prof. H.G. van Bueren, in 1980, toen hij voorzitter was van de Wetenschappelijke Adviesraad. Ik vind het nog steeds een mooie beschrijving van wat een goede wetenschapsbeoefenaar hoort na te streven en als richtsnoer voor het eigen handelen dient te nemen. Het gaat er in feite om zich goed bewust te zijn wat de spelregels (niet de gedragsregels) zijn van wetenschap: hoe je dingen kunt verklaren en hoe je nieuwe dingen op het spoor kunt komen. Om deze reden is preventie van fraude en wangedrag vooral een goede internalisatie van deze spelregels van de wetenschap. Om die reden ben ik blij verrast dat juist twee Belgische inleidingen (van Chris van Schravendijk en van Gustaaf Cornelis) in de wetenschapsleer/wetenschapsfilosofie de hele kwestie van wetenschappelijke integriteit behandelen als onderdeel van wetenschapsleer, niet als een geïsoleerd onderwerp, een ethisch quality moment of happy hour, nee, als onderdeel van de eigen wetenschappelijke activiteit. Eerlijke wetenschap, de titel van het boek van Gustaaf Cornelis, geeft dit aan: studenten en jonge onderzoekers enthousiast maken voor dat hele moeilijke vak van wetenschappelijk onderzoeker, is daarom een goed preventief tegen de

verleidingen die de rat race, die wetenschap tegenwoordig ook is, te bieden heeft.

Men ziet in de beschrijving van Van Bueren gemakkelijk ook de kenmerken van de moderne wetenschap van de wetenschapssocioloog Robert King Merton: Wetenschap is:

- Georganiseerde scepsis; geen beweringen zonder goede bewijsvoering; wetenschap kent geen heilige huisjes;
- Universalisme: wetenschappelijke kennis is nooit nationaal, etnisch, religieus of politiek gebonden (denk aan de afwijzing van Einsteins theorie op etnische of aanvaarding van Lysenko's op politieke gronden)
- Een plicht tot uitwisseling en openbaarmaking, d.w.z. tot coöperatieve toetsing van kennis als voorwaarde van de groei van kennis; dus immer coöperatie en competitie, en nimmer competitie only;
- Onafhankelijkheid van geest: wetenschap als ene eigen domein, dat niet afhankelijk is van niet-wetenschappelijke, commerciële of politieke doeleinden.

Van deze vier klassieke kenmerken vind ik de sceptische houding erg belangrijk. Met te veel competitie verdwijnt in de hedendaagse wetenschap die scepsis. Men doet vooral zijn/haar best om met resultaten te komen, die nog niet voldoende gecheckt, getoetst, zijn, waar de bewijsvoering zwak is (om met te weinig data, te lage n werken) om maar zo snel mogelijk gescoord te hebben. De universiteiten, laat ik het alleen voor Nederland zeggen, worden thans gekenmerkt door te veel zelfprijzend bakmeel, te weinig vragen "is het wel zo, wat daar beweerd wordt", "klopt het allemaal wel", is er niets over het hoofd gezien? Met zo veel competitie verdween de goede gewoonte van grondige, maar open wetenschappelijke discussies.

Het interessante van de publicaties van Merton, uit 1946/199 en 1976, was dat hij oorspronkelijk nog een vijfde kenmerk had geformuleerd. Dat was humility en hij bedoelde niet dat niemand trots mag zijn op de kennis en de prestaties die iemand verricht heeft en zich altijd nederig moet gedragen tegenover de machthebbers, nee, integendeel: hij bedoelde nederigheid ten opzichte van de werkelijkheid. Wetenschap heeft immer de strenge toets van de werkelijkheid, van de feiten, te ondergaan. Niet de wetenschapper(s) zelf bepalen wat ware en geldige kennis is, maar men dient zich in alle nederigheid te onderwerpen aan wat de werkelijkheid toelaat. Wetenschap stelt hoge eisen aan

objectiviteit, controleerbaarheid, openheid, nauwkeurigheid, hetgeen allemaal aspecten zijn van een bepaald waarheidsbegrip.

3. Frauduleuze wetenschap

En dit thema, dat ik natuurlijk niet verder kan uitwerken, brengt me rechtstreeks naar frauduleuze wetenschap, naar de affaire Stapel. Stapel wilde, na zijn terechte verbanning uit de wetenschap, een keer met mij spreken. Hij zei: “hoe kunt U nu oordelen over fraudeurs, als U niet weet wat de fraudeurs zelf heeft bewogen; ik kan fraude beter beoordelen dan U”. Okay, dat was een raar argument, want dan zou je nergens over kunnen oordelen, als je er niet geweest bent, of zelf niet hebt gedaan, maar er volgde een gesprek en daarin viel mij één ding enorm op: zelf was ik helemaal Popperiaans opgevoed, in de jaren zestig, dus met strenge toetsing en zoeken naar de falsificaties van hypothesen, niet naar uitsluitende bevestiging van denkbeelden, die we opgesteld hebben. Stapel zei: wij (hij sprak van wij, sociaal-psychologen, in de jaren tachtig opgeleid) meende dat de post-moderne wetenschap de werkelijkheid zelf konden scheppen; er bestond immers geen waarheid, die alles omvatten, dus je kon de werkelijkheid naar je hand zetten. Dat bracht hem er toe om gegevens te gaan verzinnen, die zijn mooie zelf bedachte theorieën bevestigden. Helaas werd de Crombach alpha in zijn onderzoeken en publicaties de Achilleshiel van deze opvattingen. Dit gesprek leerde mij drie dingen: 1) hij ontkende zijn enorme ambities en competitie-zucht, zo tekenend voor de huidige wetenschap; 2) de wetenschappelijke opleiding en wetenschapsvisie die men aangeleerd krijgt op de universiteiten doen er echt toe; losgeslagen en slecht verteerde post-modernistische ideeën kunnen iemand op het slechte pad van verzinselwetenschap brengen; 3) hij negeerde de humilitas, de nederigheid die men moet erkennen tegenover de feiten; niet zelf feiten scheppen – hoewel deze laatste zin natuurlijk enorm veel vragen van de moderne wetenschap met zijn scans, zijn gels, zijn simulaties, zijn foto-shoppings oproept.

Met verwijzing naar Stapel heb ik de ergste fraude van de befaamde FFP al behandeld. Ik meende dat ik niet opnieuw het rijtjes van doodzonden hoeft op te sommen, bij ieder bekend. De vraag kan beter anders gesteld worden: waarom pleeg ik geen vervalsing? Om de werkelijkheid recht te doen en om de werkelijkheid, zoals door mij onderzocht, niet beter voor te stellen dan ze is. Met andere woorden: het gaat om een theorie van representatie. Waarom pleeg ik geen plagiaat? Om je niet beter voor te doen dan je bent door teksten (zinnen; ideeën) toe te eigenen van anderen. Of dat nu ook geldt voor eigen teksten en tekstgedeelten is een vraag die we in de discussie kunnen

behandelen, maar ik heb ervaren dat gebruik van eigen teksten soms onvermijdelijk en daarom geheel geoorloofd is. Nederland is hiermee volstrekt op de verkeerde weg door het als schending van integriteit voor te stellen. Belangrijker dan de drie FFP's zijn de schendingen, die we kunnen onderbrengen onder noemer van belangenverstremgeling enerzijds en co-auteurschap anderzijds. Het ten onrechte weglaten van co-auteurs is een schending, die vanwege de jonge leeftijd van de weggelaten auteurs vaak niet wordt aangekaart, maar wel een ernstige zaak; het ten onrechte opgevoerd worden als co-auteur ("zet mijn naam er maar bij") is een steeds wijder verbreide praktijk die naar mijn mening dient te worden teruggedrongen – om diezelfde eerlijke representatie van prestaties), maar die heel zelden als klacht wordt aangekaart. Wat de belangenverstremgeling betreft raken we aan de lastige kwestie van industrieel gefinancierd onderzoek; dat onderzoek hoeft niet zonder meer verdacht te zijn – als het onderzoek goed controleerbaar is en correct blijkt te zijn uitgevoerd is het n.m.m. goed onderzoek. Ik heb enkele beschuldigingen van fraude van commercieel gedreven onderzoek moeten beoordelen en dat ging niet anders dan bij universitair onderzoek. Maar de laatste tijd zijn er weer, voor de zoveelste maal, onderzoeksresultaten in de biomedische sfeer onthuld, die jarenlang negatieve uitkomsten verborgen hielden. Ik doel op de farma-leugen van het onderzoek naar de effecten van bepaalde antidepressiva, waar de schadelijke effecten niet werden gepubliceerd. Er zijn twee zaken te onderscheiden: niet publiceren van negatieve resultaten van je gehele onderzoek (soms zijn daar goede wetenschappelijke redenen voor) en het weglaten van negatieve – of commercieel nadelige – data uit je wél gepubliceerde onderzoek. Dat laatste is natuurlijk een ernstige schending van integriteit; het eerste hoeft dat niet te zijn. De regel bij belangenverstremgeling is eenvoudig en bij medische tijdschriften tegenwoordig al verplicht: men dient de eventuele belangen die men heeft bij het onderzoek of de uitkomsten van het onderzoek bij het artikel te vermelden; doet men dat niet, dan handelt men tegen de voorschriften (de Code) van integere wetenschapsbeoefening. Een aantal gevallen in de Nederlandse biomedisch onderzoek hebben zich in de afgelopen twee jaar voorgedaan, met name waar het ging om onderzoekers die hun commerciële belangen bij het produceren van apparaten of medicijnen verzwegen hadden.

4. Slechte en slordige wetenschap

Frauduleus onderzoek en ander wangedrag zoals plagiaat moeten scherp worden bestreden, opgespoord, onderzocht en indien bewezen veroordeeld en met bestuurlijke, eventueel strafrechtelijke sancties bestraft. Toch dient dit

wetenschappelijk wangedrag onderscheiden te worden van slecht of slordig, onderzoek, vaak sloppy science genoemd. Slecht onderzoek dient te worden verbeterd door middel van goed onderzoeksbeleid van de universiteiten zelf; met strenge selectie van kandidaten, goede opleidingen en het scheppen van het juiste, open en eerlijk onderzoeksklimaat op afdelingen, vakgroepen en instituten. Zo dadelijk ga ik in op de overdracht van de wetenschappelijke waarden en het bevorderen van een wetenschappelijke houding. De wetenschappelijke arena is ervoor ingericht en opgericht om in het openbaar slechte kennis van echte kennis te onderscheiden. Dit kan niet anoniem en in de vorm van een klacht wegens schending van integriteit geschieden – zoals in Nederland is geschied – want de wetenschappelijke discussie dient transparant te zijn, met naam en toenaam. A fortiori geldt dit voor wetenschappelijke controversen, maar vaak wordt een controversie begonnen met een verwerpelijke opmerking dat een bepaald artikel of onderzoek het slechtste onderzoek is dat men ooit heeft meegemaakt. Bij nader onderzoek blijkt het vaak dat men het met de uitkomsten – die op zich juist kunnen zijn – of met de interpretatie ervan niet eens is. Integriteitscommissies moeten alert blijven op dergelijke vermenging van kwaliteitsoordelen en integriteitsoordelen. Haalt men die door elkaar dan is de vrijheid van wetenschapsbeoefening snel ondermijnd.

Slordig onderzoek verdient aparte aandacht omdat slordigheden bij herhaling de body of knowledge en de wetenschappelijke attitudes gaan ondermijnen. Daarvoor is vooral een zorgzame begeleiding nodig van ervaren en toegewijde promotores/hoogleraren. Een hoogleraar die 26 of meer promovendi tegelijk heeft kan die taak eigenlijk niet meer goed vervullen, dus hier is een goed universitair onderzoeksbeleid, dat waakt voor sloppy science eveneens noodzakelijk. Maar slecht en slordig onderzoek dienen naar mijn mening pertinent onderscheiden te blijven van niet-integer en frauduleus onderzoek. Ik kan dit het beste verduidelijken met het onderscheid dat de filosoof Wittgenstein heeft gemaakt tussen *game rules* en *goal rules*. Neem als voorbeeld het schaakspel. Een pion drie velden vooruit zetten is een overtreding van de *game rules*: dat is geen schaken meer, zoals FFP geen wetenschap meer is. Het is een inbreuk op de grondregels van het spel. *Goal rules* daarentegen, zegt Wittgenstein, zijn regels die bepalen hoe het spel het beste gespeeld kan worden, bijvoorbeeld om te winnen. Men kan een schaakpartij probleemloos openen met de zet a2 – a4, maar het is niet zo verstandig om het doel te bereiken, maar het is nimmer verboden onverstandige zetten te doen. Zo ook in de wetenschap: de strategie van het onderzoek is vrij; men kan een onderzoek verkeerd aanpakken, men kan zich

vergissen in bepaalde hypothesen, men kan fouten maken, maar dat allemaal valt niet te scharen onder de beladen noemer van schending van wetenschappelijke integriteit. Ik dacht dat dit onderscheid heel eenvoudig was en dat iedereen dat snapt. Maar de praktijk blijkt weerbarstiger: nu het beschuldigen van schending van integriteit door enkele spectaculaire fraudegevallen meer in de aandacht kwam te staan, vinden jaloerse collega's en mensen van buiten de wetenschap al heel snel dat iets fraude is, waar er slechts onenigheid is. Maar onenigheid en fouten horen bij de wetenschap: om te beginnen hebben we de meetfouten, die principieel niet te vermijden zijn en met het aangeven van de geoorloofde foutenmarges een vast onderdeel van de wetenschap zijn. Daarnaast heb je menselijke fouten; vergissen is menselijk, en kleine slordigheden zijn – hoe onwenselijk ze ook zijn – niet volledig te vermijden. Het blijven onderscheiden van fouten en fraude is derhalve een belangrijke zaak, niet om fouten goed te praten, maar om de integriteit van eerlijke wetenschapsbeoefenaren te bewaken: te snel en op onvoldoende gronden, zelfs valselijk, beschuldigd te worden van fraude en manipulaties, waar die niet aangetoond kunnen worden, is op dit moment desastreus voor een carrière of reputatie.

Het probleem hierbij is ook dat de begrippen waarmee gewerkt wordt veel te algemeen en te abstract zijn. Alles valt dan onder de grote noemers van plagiaat, fraude, manipulaties, fudging etcetera, terwijl als men heel concreet de gedragingen die wel en niet mogen gaan formuleren, dan wordt het onderscheid tussen fouten en fraudes veel helderder – of het er ook gemakkelijker op wordt is me nog niet duidelijk. In een lezing voor de League of European Research Universities (LERU) heb ik in een lezing “Does the honest mistake exist?” geprobeerd vier categorieën gedragingen begripsmatig te ordenen, van domme fouten tot slecht tot slordig onderzoek, via twijfelachtige onderzoekpraktijken tot inbreuken op integriteit. Ik hoop dat het helpt; het levert in elk geval de benodigde discussies op en dat is op zich zelf al behulpzaam voor preventie.

Dit zijn ze: 1) fouten, groot en klein

2) slordigheden, groot en klein

3) twijfelachtige onderzoekpraktijken; waarvan sommige standaardpraktijken zijn (weglaten van outliers bv) en toegestaan in bepaalde disciplines; in andere vakgebieden als inbreuken op de Code worden beschouwd; vandaar de term twijfelachtig;

4) schendingen van integriteit

Samenvattend is mijn stelling: fouten kunnen en moeten ten allen tijde worden vermeden, maar kunnen worden hersteld en het gedrag van de foutenmaker dient met goed onderzoeksbeleid te worden verbeterd; bij permanente slordigheden hoort een waarschuwing: ga zo niet door (een soort gele kaart), maar in beide gevallen dient men het zware woord van schending van integriteit niet te bezigen; dat geldt wel voor de twee andere categorieën, waarbij twijfels per vakgebied dienen te worden beoordeeld. De grove schendingen blijven grof en daar dient de wetenschappelijke gemeenschap hard tegen in te gaan, door grondig zelf-onderzoek naar bestaande ingeslopen praktijken, door verbeterde peer review – wellicht zelfs dubbel open peer reviews – en door goede preventie.

5. Overdracht van wetenschappelijke waarden en praktijken.

Ik kan hier betrekkelijk kort over zijn, mede omdat de voorzorgsmaatregelen al voor een groot deel praktijk zijn en vrij simpel zijn samen te vatten. Zou een verplichte cursus voor PhD-studenten voldoende zijn? Moeten deze jonge onderzoekers de regels van de Wetenschapscode van buiten leren? Zo ja, dan is een cursus goed genoeg. Regels kunnen geleerd worden. Beter is het gezegde, van ik meen een Belgische dichter, 'leren is afkijken'. Men kan goed gedrag het beste leren van goede begeleiders, die als rolmodel voor goede wetenschap gaan functioneren. Ik wil dit met een voorbeeld benadrukken: in een berucht plagiaatgeval in Nederland in een dissertatie was het verweer van de promovendus: "mijn promotor heeft nooit gezegd wat plagiaat precies inhoudt en ik heb op geen enkel college gehoord dat het niet mag". Dat verweer was natuurlijk onzin, maar die promotor en een gehele promotiecommissie (bestaande uit 5 vakgenoten) had zitten slapen en niemand had 35 blz plagiaat opgemerkt. Consternatie, maar mijn analyse en advies aan het betreffende College van Bestuur: je had nooit deze volkomen onbekwame begeleider professor moeten maken, ook al bracht hij veel geld van zijn eigen bedrijf mee. Hier valt dus een zorgvuldig benoemingsbeleid samen met goed onderzoekbeleid, uitmondend in preventie van integriteitsschendingen. Leren is dus afkijken van de beste praktijken van onze beste mensen. Ethische dilemma's kunnen wel op jaarlijkse onderzoeksdagen bediscussieerd te worden, maar zo verschrikkelijk veel dilemma's kan ik toch niet opsommen, als men de game rules serieus neemt. Resultaten aanpassen op verzoek van financierende organisaties? Die verzoeken komen nooit openlijk voor, en als ze bedekt voorkomen, is een stevige onderzoeksgroep onder leiding van een goed en bekwaam onderzoeker voldoende. Wie zwicht voor het geld en de data gaat masseren of aanpassen kan geen goed en

betrouwbaar onderzoek leveren: hier komt de wetenschapsleer wederom om de hoek kijken. Een noodzakelijk onderdeel van preventie is daarom ook de verbetering van de onderzoeksskills: een goed begrip van statistiek en van geavanceerde meet- en observatiemethoden kan heel veel helpen; idem met goede trainingen en onderling openhartig, maar stevig commentaar op de voorgenomen publicaties; een cultuur die langzaam aan het verdwijnen is, maar in de wetenschapsgeschiedenis, vanaf de Royal Society in England in 1662 heel normaal was: collegialiteit en hevige concurrentie gingen altijd samen. Dus het overdragen van de goede onderzoekpraktijken kan samenvattend geschieden: door regels te leren in een cursus, door goed te leren afkijken, door te participeren in een goede onderzoeksgroep, waar eerlijke wetenschapsbeoefening vanzelfsprekend is, door geavanceerde cursussen statistiek en wetenschapsleer. Als dat allemaal geschiedt in een opleiding op master- en PhD-niveau dan hoeft men, denk ik, ook geen eed af te leggen dat men nimmer zal doen, wat men toch al niet vanuit overtuiging en geloof in de wetenschap, van plan was te doen.

6. Behandeling van klachten en beweerde schendingen van integriteit

Ik kan hier heel lang over doorgaan, maar ook in enkele zinnen het belang aantonen van een zorgvuldige juridische klachtprocedure of liever een procedure die lijkt op het Medisch Tuchtcollege, waar 3 buitenstanders-rechters en 2 professional-vakgenoten samen tot een oordeel komen. Wetenschapsbeoefenaren zijn erg goed in het geven van wetenschappelijke oordelen, maar juist erg slecht in het geven van normatieve oordelen wanneer een bepaald gedrag wel of niet in strijd komt met geschreven regels – de ongeschreven regels van wetenschapsbeoefenaren wantrouw ik, omdat die vrij willekeurig tevoorschijn komen. Willekeur is wat per se dient te worden vermeden in de integriteitsonderzoekingen en willekeur ligt snel op de loer. Waarom wordt dit ene artikel en deze ene onderzoeker eruit gehaald, terwijl duizenden artikelen dezelfde fouten of praktijken bevatten? Zelfplagiaat is hiervan een goed voorbeeld: als iedereen het doet, is het naar mijn mening pure willekeur om een of twee personen hiervoor te vervolgen (de Nijkampzaak in Nederland). Een procedure moet voldoen aan alle beginselen van een fair trial, dus met hoor en wederhoor, bewijs en tegenbewijs, met precieze beschuldigingen en verweer met bewijsstukken, op basis van goed bijgehouden en gearchiveerde onderzoeksgegevens. Dit spreekt voor een jurist, oud bestuursrechter bij de Raad van State, allemaal vanzelf, maar de praktijk in Nederland laat veel te wensen over als het om fair trial gaat. Dit leidde mij tot de stelling: schakel in elk geval goede juridische deskundigen in, die waken over

de beginselen van een eerlijk proces, dat bij een eerlijke wetenschap hoort. Wat dus vermeden dient te worden zijn de volgende voorgekomen gevallen – fouten wil ik het niet noemen; het zijn eenvoudig schendingen van beginselen van fair trial, dus ook van integriteit van de beoordelaars:

- Het toelaten van anonieme klachten; de remedie is een klokkenluidersregeling;
- Het als lid van een integriteitscommissie benoemen van personen, die samengewerkt hebben en bekend zijn met de beklagde; de remedie hier is een integriteitscommissie voor verschillende universiteiten gezamenlijk;
- Nieuwe regels uit de Wetenschapscode – met name over het verbod tot zelfplagiaat - met terugwerkende kracht tot in 1995 toepassen; hier is geen remedie voor, maar dit was opzettelijke botheid van een van onze universiteiten;
- Genoegen nemen met zeer vage klachten – bv er is door deze persoon plagiaat gepleegd – en dan volstaan met een vaag oordeel: plagiaat is niet uitgesloten; men dient hier heel concreet en heel precies te zijn door brontekst en overgeschreven tekst daadwerkelijk aan te wijzen en uit te schrijven; remedie hier is: juridische experts laten oordelen;
- Kleine fouten als grote fraudes voorstellen en dan anderhalf jaar er over doen voordat er een beslissing genomen is over de beschuldiging; Universiteiten dienen hun eigen medewerkers/-sters tegen overdreven of valse beschuldigingen te beschermen door een redelijk snelle procedure en uitspraak; remedie: goede ondersteuning van de integriteitscommissies.

Enzovoort. Ik hoop U een schets te hebben gegeven van de samenhang van a) een opvatting van wat kwalitatief goede wetenschap behelst met b) een goed onderzoeksbeleid op universitair niveau en c) een goed onderzoeksklimaat op instituuts- of afdelingsniveau; dat zijn naar mijn mening de grote noodzakelijke voorwaarden voor preventie van integriteitsschendingen. Bovenop deze grote drie komen aanvullende of voldoende voorwaarden: helderheid van regelgeving, goede overdracht van de normen en waarden in de wetenschap aan de jongere generaties, via verschillende methoden maar vooral via rolmodelgedrag van de begeleiders, een goede kritische discussie over voorgenomen artikelen en papers en af en toe niet te vaak discussiedagen zoals vandaag, waar integriteit van wetenschap het onderwerp is. Eens per jaar lijkt me echt voldoende, omdat goede wetenschap nog altijd de beste preventie is en blijft van wangedrag in de wetenschap.